

Društva nekoč in danes z vidika skupnostnega izobraževanja

Nives Ličen

V sodobnosti se kaže vedno večja potreba po tem, da bi ljudje svoje znanje in moči združili, da bi uresničili skupne interese. Lokalne skupine, društva so pomembni za razvoj skupnosti in skupnostnega učenja. Ljudje čedalje bolj ugotavljajo, da lahko rešitve za svoje probleme najdejo v svoji skupnosti in da morajo poiskati te rešitve skupaj z drugimi.

V preteklosti so se posamezniki srečevali pri kmečkih opravilih, danes so jih zamenjali stroji. Ličkanje koruze ali pa spravilo sena le z ročnimi grabljami in druženje ljudi ob takih opravilih ostaja etnološka zanimivost, pojavljajo pa se nove oblike druženja. Vaščani se niso družili le ob delu, temveč tudi v raznih društvih.

»Poleg cerkve skrbi za duševno izobrazbo šola. (...) Poleg šol skrbijo za izobrazbo tudi bralna in pevška društva,« je zapisal Medvešček že leta 1904.

V okviru Andragoške poletne šole, ki poteka v Ajdovščini, organizira pa jo katedra za andragogiko Filozofske fakultete iz Ljubljane, smo raziskovali, kako so se ljudje na vasi družili nekoč in kako se družijo danes. Zanimalo nas je, kakšna društva so delovala in kako so delovala v vaški skupnosti.

Arhivski dokumenti kažejo, da so delovala različna društva, od čitalnic do kulturnih in bralnih društev, od zavarovalnic do posojilnic. Ljudje so se združevali, da bi reševali svoje probleme. Dandanes pa mnogokje nimajo niti skupnih prostorov, kjer bi se lahko srečevali.

Nekaj mejnikov, ki so pomembni za društveno življenje

Dolina reke Vipave je bila stoletja upravno razdeljena med deželi Kranjsko in Goriško. Sedež prve je bil v Ljubljani, druge pa v Gorici. Ločnica je bil Hubelj. Z rapalsko mejo leta 1920 je postalo to ozemlje upravno celota. Ta delitev je bila pomembna tudi za razvoj društev, med katere zaenkrat še uvrščajo zadruge in društva v ožjem pomenu besede.

Zadruge so imele gospodarski, socialni, politični, pa tudi kulturni pomen, če razumemo kulturo v širšem smislu. Posamezniki so se združevali v zadruge predvsem zaradi gospodarskih in socialnih interesov, niso se včlanjevali vanje zaradi politike, čeprav so pobudniki ustanovitve razmišljali tudi o političnih posledicah.

Leta 1848 je bil odpravljen fevdalni sistem, na Vipavskem se je začela krepiti narodna zavest, ki so jo različno dokazovali. Tako so poleti 1848 uprizorili v Vipavi Linhartovi komediji Matiček se ženi in Županova Micka. To so bili prvi začetki kulturno-prosvetnega delovanja, naslednje desetletje pa se je že zelo razmahnilo.

Zlasti po letu 1860 je zaživela Vipavska dolina v znamenju slovenskega narodnega prebujenja ter prosvetljevanja ljudi kar zadeva gospodarstvo, šolstvo, komunikacijske povezave, komu-

nalno infrastrukturo, zdravstvo in socialno varstvo (Marušič, 1994).

Slovensko politično gibanje je bilo na začetku kulturno gibanje, kar je najbolj očitno v ustanavljanju čitalnic.

Dne 17. 4. 1864 je bila ustanovljena čitalnica v Ajdovščini, kar je bilo pomembno za celo dolino. Čitalnica, ki ji je predsedoval dr. Lavrič, je ustanovila tudi knjižnico, ta pa je knjige pošiljala tudi po vaseh.

Dne 14. 8. 1864 pa je bila ustanovljena čitalnica v Vipavi, nato v Lokavcu – 1866, Rihemberku – 1867, Črničah – 1867, Vipavskem Križu – 1868.

Posebnost Primorske je pogostnost čitalnic, ki so bile skoraj v vsaki večji vasi, tako da je bilo društveno življenje živahno skoraj v vsaki vasi.

Za skupnostno življenje je bilo pomembno tudi to, da so čitalnice organizirale medsebojna srečanja. Tako so na primer 15. 8. 1864 na Palah organizirali srečanje čitalnic iz Tolmina in Ajdovščine.

Leta 1903 je bila ustanovljena Zveza bralnih in pevskih društev na Vipavskem (Gabršček, 1934).

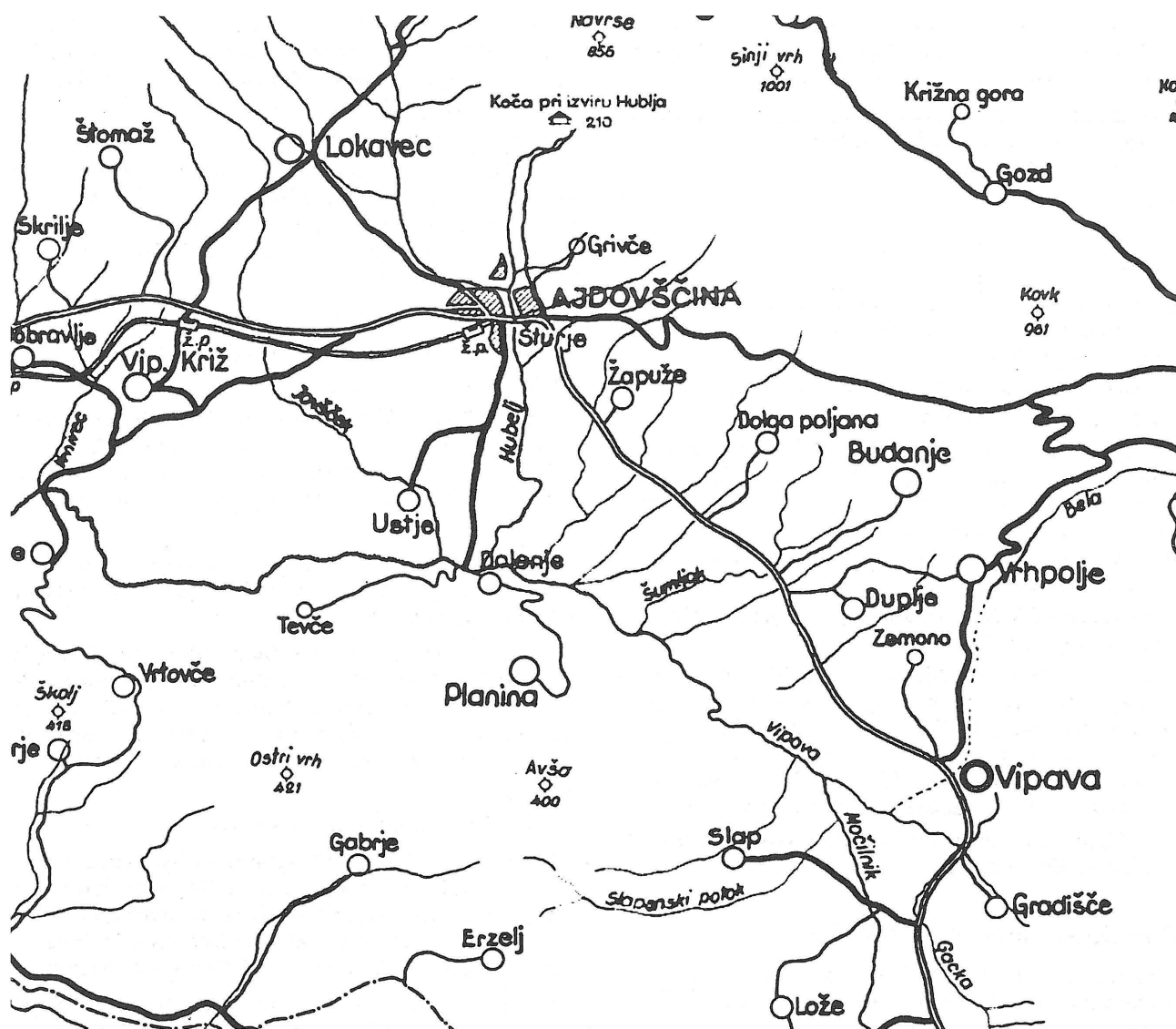
Ustanovljena je bila 26. 7. 1903 na Brjah na pobudo tamkajšnjega učitelja Antona Možine, ki je v svojem govoru poudaril, da je čas, »da se društva povzpno višje, kar naj izvrši zveza«. Društva, ki so imela približno po 20 pevcev, naj bi to število povečala do 150. »Ob enotnem vodstvu vseh kulturnih društev tega okraja bi odpadla kvarna tekma med društvi in odpadlo bi prirejanje manjših vesellic na isti dan.«

Od leta 1910 dalje je delovala Zveza kulturnih društev v Gorici. Na svojem občnem zboru 16. 6. 1910 so se zavzeli, da bi društva imela bolj izobraževalno vlogo, kar je njihov osnovni namen, manj pa naj bi bila namenjena zabavi.

Leta 1922 je bila ustanovljena Zveza prosvetnih društev Primorske, ki je v vseh svojih sekcijah združevala približno 20.000 ljudi. Takrat so se želeli izkazovati kot pravi Slovenci, čeprav italijanska država temu ni bila niti najmanj naklonjena. Pri delovanju društev na Primorskem so imeli duhovniki pomembno vlogo. Italijanske oblasti so se tega dobro zavedale. Razglasile so jih za največje sovražnike Italije.

Politično delo je potekalo v političnih društvih, od preloma stoletja pa v političnih strankah.

Poleg kulturnih in političnih društev so delovala tudi strokovna društva, zadruge, posojilnice in hranilnice.



Prva svetovna vojna je pomenila zastoj društvenega delovanja. Spodnji del doline se je z boji v Posočju spremenil v bojno polje, zgornji del doline pa je bil neposredno zaledje fronte.

V času italijanske države v Vipavski dolini so bila društva z zakonom prepovedana, zaplenili pa so tudi njihovo premoženje. O tem govori Gabršček (1932) v prispevku z naslovom Kaj smo prepustili Italijanom?, na primer za Lokavec: Kmetijsko hranilnico in posojilnico, Zavarovalnico živine, Podporno rokodelsko društvo, Gospodarsko zadrugo, Godbeno društvo, Bralno in pevsko društvo.

Kulturne dejavnosti (pevski zbori, igralske skupine) so ponekod potekale pod okriljem Cerkve.

Ljudje so se na prepoved delovanja društev odzvali z vztrajanjem. Še vedno so peli, igrali, le da so to počeli v cerkvah. Najbrž se vsakdo spominja prizorov iz filma Tistega lepega dne, ki pripoveduje prav o teh časih v Vipavski dolini.

Po drugi svetovni vojni so prenehala delovati vsa katoliška društva. Pojavi pa se politični pritisk, češ da naj bi imeli vsak kraj, vsaka vas, vsako mesto svoje društvo. Društva so sicer ustanavljali, vendar jih je veliko delovalo le na papirju. Aktivna so bila le tam, kjer so bili zagnani posamezniki.

Igralska skupina v eni izmed vasi je začela ponovno delovati na pobudo starih igralcev. Posamezniki so iskrice, ki podžigajo delovanje ali pa obudijo tradicijo.

Na novo so nastajala športna in planinska društva, ki pa so bila aktivnejša v mestih.

Poseben položaj so imela gasilska društva, ki niso zamrla niti po prepovedi delovanja društev leta 1927.

Kaj se je dogajalo v štirih vipavskih vaseh

V raziskavi smo podrobneje, kot primere, obdelali štiri vipavske vasi. Naš izbor je temeljil na njihovi različnosti v osnovnih značilnostih. Slap je vinogradniški kraj, Lokavec ima bogato furmansko preteklost, za Budanje sta značilna sadje in trgovina z njim, Vipavski Križ pa je značilen s svojimi zgodovinskimi potezami, v prihodnosti pa naj bi se razvijal v kulturno središče Vipavske doline.

Raziskovali smo, kako se ljudje družijo, koliko društev obstaja in katera društva delujejo po posameznih vaseh. Ugotovili smo, da je število društev v primerjavi z obdobjem pred prvo svetovno vojno upadlo, čeprav ne v vseh vaseh enako.

Podobno kot v preteklosti, ko so imeli pomembno vlogo na vseh učitelji, imajo dandanes pomembno vlogo vaše šole in učiteljice. Šole vabijo starejše ljudi med učence, gojijo ljudske pesmi in običaje, ustvarjajo stičišča preteklosti s sedanjostjo. Učiteljice delujejo kot sociokulturni animatorji v vaseh, skupaj z otroki organizirajo kulturne prireditve, razstave in tudi čistilne akcije.

Cerkev se ponovno pojavlja kot uspešen organizator socialnega življenja. V preteklosti so bili nosilci dogajanja v krajih duhovniki, podobno pa se dogaja tudi danes.

Upam, da boste dobili iz napisanega »zadosti eksemplu inu lepih nauku«, kot pravi Janez Svetokriški.

Slap

Opis kraja

Slap je naselje gručastih zaselkov: Žoržev Kraj, Majerija, Poreče, Pod stajami. Leži na nadmorski višini 136 metrov in ima približno 400 prebivalcev.

Svoje ime je dobil po slapu na Slapenskem potoku, enemu izmed levih pritokov reke Vipave.

Slap leži na prisojnih obronkih Vipavskih Brd, in to je tudi prednost vasi, da lahko prideluje sortna vina, v zadnjih letih pa gojijo vse več tudi cenjene avtohtone sorte, kot sta zelen, pinela. Poleg vinogradov, ki so res v izvrstnih legah, imajo njive (koruza, krompir) na melioriranih poljih ob potoku Močilniku, ki sega jo do reke Vipave.

Vinogradniško kulturo teh krajev je omenjal že Valvasor v svoji Slavi vojvodine Kranjske.

Župnijsko cerkev sv. Matije so v 13. stoletju, potem ko so prešli Slap v dar v prvi četrtini stoletja, verjetno zgradili malteški vitezi, prav tako tudi grad. Cerkev so Turki porušili. Prezidana je bila leta 1765, v njej so freske baročnega freskanta Franca Illovška, Metzingerjeva slika in slika M. Stroja. Cerkev je posvetil 29. aprila 1768 prvi goriški nadškof Karol Mihael, grof Attems.

Na Slapu je tudi Cirilovo in Metodovo poljsko znamenje, ki ga je ustvaril Krištof Zupet.

Rihard Dolenc – ravnatelj kmetijske šole

Na Slapu je od 1873 do 1886 delovala kmetijska šola, in sicer na slapenskem gradu, ki je bil zgrajen leta 1223, kasneje pa je prešel v last grofov Lanthierijev. Ti so ga leta 1873 hkrati z zemljiščem prepustili kranjski deželi, da je tu odprla slovensko kmetijsko šolo.

Ravnatelj slapenske kmetijske vinarske šole je bil Rihard Dolenc, ki je poleg vsega svojega dela spodbudil akcijo, da so ob stoletnici rojstva Matije Vertovca – leta 1884 – na hiši ob cerkvi v Podnanosu, kjer je Vertovec umrl, postavili spominsko ploščo z napisom: »prvem, ki se je trudil slovensko vinarstvo povzdigniti«.

Dolenc je bil strokovno izobražen agronom, v svojem času (1849–1919) je bil v svoji stroki verjetno najbolj izobražen Slovenec, ki pa zaradi konzervativnih razmer ni ostal v Ljubljani, temveč se je znašel na »robu kranjske dežele«. Pripadal je taborskega gibanju, ki ga je vodil dr. Lavrič; na shodih je govoril o izboljšanju sadjarstva in vinogradništva na Krasu in v Vipavski dolini.

Leta 1882 se je v Posavju pojavila filoksera – trtna uš, zato so sklenili ustanoviti kmetijsko šolo tudi na Dolenjskem. Šola s Slapa so zaradi bližine goriške kmetijske šole, neugodnih prometnih povezav, oddaljenosti Slapa preselili na Grm pri Novem mestu, in tudi to je opravil Rihard Dolenc.

Kje so se ljudje družili

Izobraževalno društvo je delovalo od 1904 do 1927.

Izobraževalno društvo, ki se pojavlja z dvema imenoma, in sicer leta 1907 z imenom Katoliško izobraževalno društvo, leta 1923 pa na vabilih na prireditev z imenom Slovensko izobraže-

valno društvo, to ime se pojavlja tudi v zapisnikih društva, ki smo jih našli v župnišču na Slapu s prijazno pomočjo g. Kralja, slapenskega župnika. Zapisniki društva so od leta 1907 do 1927. Prirejali so razna predavanja, društvene večere, to so bili včasih fantovski, pustni, prosvetni večeri itd.

Na Slapu je delovala Marijina družba, ki si je ob ustanovitvi postavila za cilj, da bo poglobljala versko življenje, vendar je imela različne prosvetne vloge. Posebno dejavna je bila dekliška Marijina družba, ki je leta 1922 z lepaki vabila na prireditev (Pokrajinski arhiv v Novi Gorici).

Deloval je tudi cerkveni pevski zbor.

Od leta 1897 do 1911 je delovala Splošna pobožna družba katoliških družin.

Od leta 1928 do 1930 je delovala Družba družin, posvečenih presvetemu srcu Jezusovemu, isti letnici označujeta tudi zapisnike Društva za širjenje vere in apostolstva sv. Cirila in Metoda. Očitno so delovali kljub italijanski prepovedi delovanja vseh društev iz leta 1927.

Telovadno društvo Orel je delovalo do leta 1927, ustanovne letnice nismo ugotovili. Mogoče pa je, da je bilo zgolj sekcija izobraževalnega društva.

Bralno društvo Lipa, ki je bilo društvo liberalnega gibanja, je po nekaterih virih obstajalo do leta 1915, vendar je začelo verjetno ponovno delovati, saj smo našli podatek iz leta 1920 o obstoju društva Lipa in pevskega zbora. Starejši krajani se ne spominjajo, da bi bilo to društvo posebej aktivno, menijo, da je obstajalo bolj na papirju.

Leta 1877 je bila ustanovljena čitalnica.

Na Slapu je bila 8. 10. 1889 organizirana Prva zadruga vipavskih sadjarjev (Erste Genossenschaft der Wippacher Obstzüchter in Slap). Njihova naloga je bila prodaja sadja in zelenjave. Delovala je do leta 1901, ko so sklenili na občnem zboru, da bodo zadruzo razpustili, tako da je bila 28. 3. 1903 izbrisana iz registra.

Dne 30. 9. 1893 je bila registrirana Posojilnica na Slapu pri Vipavi, ta zadruga je bila hranilnica in posojilnica. Leta 1903 so prenesli njen sedež v Vipavo.

Pomembno vlogo na vaseh so imeli učitelji, ki so zbirali šolsko mladino in jo učili kmetovati. Srečevali so se ob zimskih večerih, praktična dela pa so opravljali na tako imenovanih šolskih vrtovih. Izobraževanje kmečkih gospodarjev v primorskih krajih je podpiral celo italijanski fašizem.

Kaj se dogaja danes

Na Slapu deluje cerkveni pevski zbor, veliko mladih je vključenih v vipavsko turistično društvo. V domači vasi ni formalno organiziranega društva, mladi se zbirajo, organizirajo ples, radi pa bi uredili tudi gostinski lokal ob plesišču.

Ker je večina ljudi zaposlena zunaj kraja bivanja, otroci hodi jo v šolo v Vipavo, mladi pa po drugih mestih v srednje šole, so društveno aktivni v dejavnostih v teh krajih. Marsikdo misli, da je vas premajhna, da bi lahko zaživel tako društvo.

V pogovorih z vaščani smo izvedeli, da si želijo urediti športno igrišče, izboljšati medsebojne odnose v vasi, tako da bi bili med seboj bolj povezani.

Kmetje se omenjajo potrebo po strokovnem znanju. Poleg znanja, ki so ga dobili od starejših generacij, potrebujejo tudi nova spoznanja iz stroke. Službe, ki so za to odgovorne pa, tako menijo kmetovalci, zamujajo z informacijami.

Lokavec

Lokavec je staro naselje, ki se razteza med Čavnom in Otlico. Arheologi bi lahko najbrž še marsikaj povedali o preteklosti, saj so nad vasjo vidni stari ostanki rimske ceste, ki je povezovala Ogled z Emono, zraven vasi pa so tudi najdišča iz keltske dobe.

Naselja gručastih zaselkov so posejana na dnu Vipavske doline (165 metrov nadmorske višine) in na pobočjih ob vznožju Čavna, Gore in v Mačjem kotu (do 1185 metrov nadmorske višine). Približno 1000 prebivalcev živi v 16 zaselkih, od katerih so v dolinskem svetu Britih, Kuši, Loretovshe, Mizinska vas, Lahovše, Bitovi, Paljki, višje, pod Čavnom in Goro, pa so zaselki Kompari, Kovači, Slokarji, Čohi, Gorenje.

Polja so med potoki Jovšček, Grajšček, Lokavšček, ki so v preteklosti poganjali 21 žag, danes obratujeta le še dve, mline in kovačije.

Lokavec ni tipična kmečka vas, saj se le polovica prebivalcev vsaj delno ukvarja s kmetijstvom.

V ravninskem delu so večinoma travniki, višje pa so pašniki in senožeti, kjer kmetje dobijo krmo za živino. Težka glinena prst, ki jo prečeše burja, ni primerna za razvoj vinarstva in sadjarstva, vinsko trto gojijo le za zasebno rabo.

Furmanstvo

Lokavška posebnost je bilo furmanstvo. S Trnovskega gozda in Hrušice so spravljali hlode na žage in drva v Gorico. Furmanom je bilo prilagojeno tudi število gostiln, pet jih je bilo, oddaljene druga od druge po pet kilometrov, toliko, kolikor je konj zdržal brez počitka in napajanja. Furmani so se, razen s prevozi, ukvarjali tudi z drugimi dejavnostmi: bili so še kamnoseki, urarji, kovači, mlinarji, žagarji. Ljudje so se teh poklicev učili s prenašanjem znanja iz roda v rod in na podlagi izkušenj.

Z dograditvijo železniške proge Dunaj-Trst (1857) se je življenje naših ljudi zelo spremenilo. Tudi furmanstvo kot dodatni vir zaslužka je propadlo.

Večina prebivalcev je danes zaposlena v Ajdovščini, v samem kraju pa je več trgovin, obrtnih delavnic, tovarna pisarniškega pohištva, pekarna, tri gostilne.

Spomeniki

Na tem področju so živeli ljudje že v keltskem obdobju, na Kovačevšu (pri cerkvi sv. Urbana) je bilo grobišče, na Gradišču (387 metrov) pa keltska naselbina.

Stara župnijska cerkev sv. Lovrenca je pravzaprav srednjeveška stavba, kajti v njej je ostanek gotske freske mladostnega svetnika v rdeči suknji z okrasnim ovratnikom, ki je nastala med letoma 1450 in 1460. Cerkev je bila prezidana v 18. stoletju. Oltar iz leta 1699 je delo domačega mojstra Mihaela Kuše (Michael Chussa, 1657–1699).

Cerkev je propadala, vendar so jo krajani leta 1987 obnovili.

Župnijska cerkev sv. Lovrenca je sodobna stavba dvoranskega tipa, zgrajena po načrtih Maksa Fabianija. Glavni oltar, ki so ga prenesli iz stare cerkve, je baročno kamnoseško delo s sliko A. Cebeja iz leta 1772.

V Lokavcu so bratje Bavčar približno leta 1865 izdelali in preskusili prvo letalo na Slovenskem.

Od tod je bil doma Mihael Kuša (1657–1699), kamnoseški mojster in verjetno kipar, ki je deloval v Ljubljani, med drugim je oblikoval oltarje v blejski cerkvi.

Edmund Čibej (1861–1954) je bil publicist in zbiralec kamnin.

Šola v vasi

V vasi imajo štiriletno podružnično osnovno šolo, v zvezi s katero poteka v Lokavcu veliko dejavnosti, predvsem kulturnih, ki s sodelovanjem najmlajših povezujejo in družijo krajanje.

Mara Obed, vodja podružnične šole, poudarja, da je njihova naloga poleg izobraževanja tudi povezovanje najmlajših in drugih krajanov v skupno dejavnost. V sodelovanju z Goriškim muzejem organizirajo lokavške kulturne dneve. Poimenovali so jih Lokavec in čas. Med vrsto prireditev, ki so jih organizirali, je bila najodmevnejša razstava etnografskih posebnosti in znamenitosti kraja, ki so jih odkrivali otroci v raziskovalni nalogi skupaj s starši, z dedki, babicami, s sosedi ... Izdali so tudi svoj časopis o preteklosti Lokavca.

V preteklosti so se otroci učili na »komunskem podu«, to je bila soba zraven cerkve, kjer je med tednom potekal verouk. Prave šole niso imeli, ker ni bilo primerne prostora in učitelja. Starši, ki so hoteli svoje otroke izobraziti, so jih pošiljali v Križ ali Ajdovščino, kjer so bile enorazredne ljudske šole. Leta 1869 je prišel v vas prvi učitelj, 1871 pa prvi izšolani učitelj Jernej Rajar iz Svetega Križa na Dolenjskem. Poleg učiteljevanja je vsestransko kulturno deloval in ustanovil bralno in pevsko društvo (Gabršček, 1932).

Med drugo svetovno vojno je bila v šolskem posloplju partizanska bolnišnica.

Kje so se ljudje družili

Od leta 1866 je delovala čitalnica.

Leta 1907 in 1910 je omenjeno Bralno in pevsko društvo.

Fotografije iz leta 1926 pričajo o obstoju Prosvetnega društva.

Podporno rokodelsko društvo je delovalo do leta 1929, nismo pa našli podatka, kdaj je bilo ustanovljeno.

V zapisih v Pokrajinskem arhivu sta v letu 1907 omenjeni Rokodelska zadruga in Zavarovalnica goveje živine, ki sta verjetno delovali do prve svetovne vojne ali pa do leta 1927.

Od leta 1921 dalje je delovala Kmetijska in delavska zadruga, ki je imela status društva.

V letih 1907–1937 je delovala Kmečka posojilnica in hranilnica.

Fotografija iz 1908. leta kaže Godbeno društvo, godba na pihala je v Lokavcu delovala še po drugi svetovni vojni, vendar je v petdesetih letih zamrla.

Leta 1912 je bilo ustanovljeno Katoliško slovensko izobraževalno društvo, ki si je postavilo naslednje naloge:

- krepiti versko in narodno zavest;
- izobraževati na temeljih katoliške vere;
- organizirati pošteno zabavo;
- skrbeti za strokovno izobraževanje, pravno varstvo, varčnost, zmernost;
- ureditev čitalnice in knjižnice;
- ustanovitev telovadnega odseka.

V društvu je bilo včlanjenih 50 žensk in 44 moških. Imeli so razna predavanja, uprizarjali so igre, omenjen je tudi treznostni krožek.

Društvo je delovalo do 1925. leta.

Leta 1911 je bila ustanovljena Marijina družba deklet, ki je imela evharistični, misijonski, karitativni in kulturni odsek. Dekleta se naj bi v tej družbi versko in družbeno vzgajala in pripravljala na odgovorno vlogo matere in žene. Že leta 1891 je bila ustanovljena Bratovščina naše gospe.

Leta 1913 je bila ustanovljena Družba živega rožnega venca, ki je bila ponovno oživiljena leta 1966.

Kaj se dogaja danes

Danes v Lokovcu deluje moški pevski zbor, ki ima v svojem repertoarju tudi hudomušno ljudsko pesem iz domače vasi:

Midva mlada sva rojaka,
hodiva okrog,
z nama hodi grda spaka,
mati vseh nadlog.

Kdo?

Žeja, žeja se ji pravi,
ki vse bratce skupaj spravi,
žeja, žeja, oh, ta žeja,
žeja, žeja je gorje.
Ne prežene se suhote,
dokler vinske ni mokrote,
prazno naj'no je srce.

(povedal Milko Blažko iz Lokavca, zapisal Franc Černigoj)

Pevci se zbirajo tudi v cerkvenem pevskem zboru, v vasi deluje lovsko društvo, zelo dejavno je društvo DOLI, Društvo za oživiljanje lokavskega izročila.

Najvidnejše prireditve društva so furenge (od 1991), ki so prerasle v tradicionalen prikaz opravi pri spravilu lesa in ledu z vozovi z Gore v dolino. V avgusta domačini prikažejo, kako so njihovi predniki nekoč vozili hlodovino (čoke) in led, ki so ga za Goričane in Tržačane lomili v ledenih jamah in ga shranjevali v zidanih ledenicah.

V društvu so se na zemljišču domačina A. Žigona začeli ukvarjati s konjeništvom, tako se vključujejo v razvoj turistične ponudbe vasi. Leta 1993 so obnovili tipično lokavsko štal, prikazali so prevoz nevestine bale iz Podkrajja v Lokavec, z Goriškim muzejem pa so postavili razstavo Vozovi in sledovi.

Kaj si vaščani želijo spremeniti v svoji vasi?

Veliko naših sogovornikov, ki smo jih naključno izbrali, je predvsem poudarilo medsebojne odnose. Potrebovali bi obvladovanje komunikacijskih spretnosti. Želijo si ustanoviti športno društvo in narediti nogometno igrišče. Ker se zavedajo pomena ohranjanja kulturne dediščine, so izrazili željo, da bi obnovili stare, propadajoče objekte, saj so nekateri med njimi ostanki tehnične arhitekture.

Vipavski Križ

Nekdanje mesto, najmanjše v avstro-ogrski monarhiji, je danes urbanistični spomenik s 174 prebivalci (Krajevni Leksikon Slovenije, 1995). Stoji na gričku, s 180 metri nadmorske višine, na skrajnem severnem odrastku Vipavskih Brd. V zgodovini je bil pomemben zaradi svoje lege, še zlasti v obrambnem pogledu. Čeprav je po številu prebivalcev razmeroma majhen kraj, je verjetno iz obrambnih razlogov (Turki, Benečani) postal leta 1507 trg, 1532 pa mesto s sodnijo, hkrati pa je dobil tudi pravico do letnih sejmov (dva velika sejma na leto in vsak teden manjši sejem).

V 15. stoletju, 1482. leta, je goriški grof Leobhard ukazal zaradi nevarnosti turških vpadov utrditi Križ po vseh vojnih pravilih. Utrdil ga je goriški graščak Anton della Torre in obenem postal glavni poveljnik kriške utrdb. Leta 1500 je brez dedičev umrl zadnji goriški grof, zato je njegovo premoženje po pogodbi podedoval cesar Maksimilijan I. Ta je 1504. leta zastavil Križ dela Torreju.

V 16. stoletju se je protestantstvo iz Nemčije širilo tudi na slovenska tla. Primož Trubar je leta 1563 pridigal tudi v Križu.

Grofje della Torre, pozneje Thurn, so 1605. leta prodali grad s posesti grofu Attems, čigar rod je bival tu do leta 1864, ko je po Vipavski dolini divjala silovita burja, ki je razkrila grajsko streho, zato so se grofje preselili v Gorico. Poleg te silovite burje je Vipavska dolina preživela še dve nesreči: leta 1855 je razsajala kolera, 1817 pa taka lakota, da so ljudje jedli robidovo listje.

Iz obdobja protireformacije, od 1636. leta, je v kraju kapucinski samostan, kjer je živel Janez Svetokriški, od leta 1643 pa stoji poleg samostana cerkev sv. Frančiška, kjer je velika slika Slava presvete trojice iz 17. stoletja. Župna cerkev sv. Križa je poznogotska, leta 1660 barokizirana, stavba.

Janez Svetokriški (1648–1714)

Valvasorjev sodobnik je bil verjetno najznamenitejši pater v svetokriškem samostanu.

V njegovih pridigah se kažejo baročne prvine slovenske književnosti.

V zvezi z njegovim rojstvom se pojavljajo ugibanja glede rojstne letnice in očetovstva. Boris Možina v Jadranskem koledarju 1993 ugotavlja, da je bil Ioanes (Ivan, ne Janez) rojen in krščen v Črničah 22. 3. 1648, po podatkih iz krstne knjige. Njegov oče pa naj bi bil grof Lanthieri, ki je kasneje postal novomeški prošt. Mati Svetokriškega se je leta 1654 poročila z R. Filipussijem iz Sv. Križa, zato je njenemu otroku »posodil« ime ženitovanjski mešetar Lionelli, ki je na pobudo Lanthierijevih Katarini pl. Hrobat našel ženina.

Janez Svetokriški je bil gvardijan v samostanu in je »gorko želel v širšem pomenu koristiti svoji domovini«. Z anekdotami in zgodbami v pridigah je navduševal ljudi daleč naokrog.

Svojo zbirko pridig Sacrum promptuarium je leta 1691 izdal v Benetkah, prvi in drugi del, ter leta 1696, 1700, 1707 v Ljubljani tretji, četrti in peti del. Sveti priročnik naj bi bil v pomoč drugim pridigarjem, namenjen pa je bil tudi vzgojnemu branju. Tako je s svojo literaturo vplival na slovenskega človeka, še zlasti pa je vplival na preprostega slovenskega človeka na zahodnem delu Slovenije v obdobju od konca 17. do sredine 19. stoletja.

V današnjem času lega Vipavskega Križa na griču ni več prednost, ravno nasprotno: s svojo odmaknjenostjo je predaleč od današnjih prometnih poti. Mogoče pa bo v času iskanja miru zaradi svoje odmaknjenosti od vsakodnevnega vrveža kraj spet postal zanimivejši.

Prebivalci so skoraj vsi zaposleni v okoliških krajih in se v Križ vračajo popoldne, takrat pa se ukvarjajo s kmetijstvom, z vrtničkarstvom, pa tudi z obrtjo (šiviljstvo, avtomehanična dela, vulkanizerstvo).

Ime vasi se je spreminjalo

Prvič je omenjen v pisanih virih leta 1252 kot Villa Crucis. Vrh griča je verjetno že v predrimski dobi stalo gradišče. Vipavski križ je pripadal različnim državam, kar velja za vse primorske kraje, najprej Avstriji, nato od 1918 do septembra 1943 Italiji in nato Jugoslaviji, sedaj pa Sloveniji.

Prvič je omenjen kot Villa Crucis, okrog leta 1500 je bil Sankt Kreuz, pozneje pa Sveti Križ na Vipavskem. Italijani so ga poimenovali v Santa Croce di Strada (Sv. Križ pri Cesti), nad čemer se je 12. 3. 1923 zgražal pisec prispevka v Goriški straži, češ, kako je mogoče podrediti Križ (mesto) Cesti (sosednja vas). Zaradi



*Vipavski Križ, taborsko mestece na griču v Vipavski dolini, v ozadju Ajdovščina. (J. H.)
Vir: Krajevni leksikon Slovenije, DZS 1995*

pritisaka javnosti so Italijani Križ na novo poimenovali: Santa Croce di Aidussina. Leta 1955 se je vas z odredbo nove oblasti preimenovala v Vipavski Križ. To ime so prebivalci potrdili na referendumu 1994.

Prebivalci

Iz listin, ki jih hrani župnijska cerkev v Križu, je razvidno, da je leta 1856 v Križu živelo v 71 hišah 416 meščanov. Razen teh so imeli siromašni meščani in tudi družine brez otrok v rejji 29 otrok iz tržaške sirotišnice. Medvešček v svojem Opisu Sv. Križa iz leta 1904 piše, da se je precej ljudi podalo v tujino za zaslužkom, vendar ne daleč, do Trsta, tako so se hkrati naučili tudi drugega jezika, italijanskega, kakšnih večjih koristi pa od tega niso imeli. Iz Križa pa se niso izseljevale ženske, na primer v Egipt, kar je bilo značilno za nekatere druge primorske kraje.

Danes šteje povprečna družina v Križu 2,7 člana, 1856 pa je štela 5,8 članov. V Križu je 75 hiš, naseljenih pa jih je 58.

Vaška šola

Pouk na podružnični šoli v Križu (OŠ Dobravlje) poteka v obnovljenih prostorih v Gradu. Sem prihajajo tudi otroci iz sosednjih vasi, tako da obiskuje pouk v štirih razredih približno 80 otrok. Vaščani so si zelo prizadevali, da bi podružnična šola ostala v Križu, saj se zavedajo pomena, ki ga ima šola za kraj. Cerkev in šola sta dve mesti, kjer se ljudje srečujejo, pomenita nekakšen simbol središča okoliških vasi, otroci pa se zaradi šole navezujejo na domači kraj.

Temeljni kamen kriške šole je bil postavljen leta 1829, ko je v vas prišel posvetni učitelj Dugar. Do 1856 so hodili v šolo le otroci iz premožnih družin, ki so plačevale učitelja. Po tem letu pa so morali obiskovati šolo vsi otroci. Šola se je razcvetela, ko je začel župnikovati Lovro Sušnik, ki je bil naklonjen izobrazbi in splošnemu napredku. Njegov predhodnik Slejko je namreč menil: »Pikon, pikon otrokom, in ne šole!«

Poleg šole je od 1902. leta delovala tudi kmetijska šola, ki je bila organizirana kot neke vrste krožek. Na šolskem vrtu, ki so ga imeli od leta 1869, so se fantje učili cepiti in obrezovati sadno drevje, trto ter umnega kmetovanja.

Kriška čitalnica in društva

Priprave za ustanovitev čitalnice so se začele v drugi polovici 1867. leta. Slavno-stno odprtje je bilo 16. 2. 1868. Prvi predstojnik čitalnice je bil tedanji kriški župnik Lovro Sušnik, tajnik pa Ludvik Ličen, ki je na slavnosti govoril o »omikanji in izobraževanju« (Domovina, 6. 3. 1868). Čitalnica ni dolgo delovala, saj je zaradi smrti predsednika Sušnika kmalu (še istega leta) njeno delovanje zamrlo. Šele 1885 je ponovno oživela kot Bralno društvo v Sv. Križu.

Med letoma 1880 in 1927 je delovalo Katoliško izobraževalno društvo, ki je imelo dekliški krožek in telovadni odsek.

Po podatku iz leta 1905 je v Križu delovalo Kmetijsko društvo, iz 1907 pa društvo vodovod, ki je bilo ustanovljeno leta 1900, da bi z državno in deželno podporo ter s prispevki članov (društvenikov) napeljalo vodo iz izvira Vrnivca pri Stomažu.

Od 1908 je delovala v Križu Kmečka hranilnica in posojilnica in Kmečka delovska in gospodarska zadruga, delovalo je tudi Vzajemno podporno društvo za zavarovanje goveje živine, ki je moralo dajati odškodnino za poginjeno govedo in vplivati na umno živinorejo. Leta 1911 je bilo ustanovljeno Društvo sv. Cirila in Metoda, ki je delovalo do konca 1. svetovne vojne. Štelo je 66 aktivnih članov.

Po koncu prve svetovne vojne in s prihodom Italijanov so začela delovati na Primorskem mnoga društva, da bi dokazala svojo trdno narodno pripadnost. V Križu je delovalo prosvetno društvo, dramska skupina, pevski zbor, telovadno društvo. Ustanovljeno je bilo Društvo sv. Pavla, ki je izdajalo svoj zbornik. Njegov urednik je bil kriški župnik Ivan Rejc. Začeli so izhajati tudi časopisi raznih strank. Po letu 1927 so društva prenehala delovati. Od vseh društvenih dejavnosti se je v Križu ohranil le cerkveni pevski zbor.

Po drugi svetovni vojni je društveno življenje spet oživelo, vendar je kmalu zamrlo.

Kriška garda

Ustanovili so tudi mestno gardo, 1870. leta je štela 170 mož. Njena naloga naj bi bila obramba mesta, kasneje pa je imela predvsem častne naloge. Njeni člani so bili domačini iz okoliških vasi, moške, ki so večinoma že odslužili vojaški rok.

Leta 1903 so meščansko stražo preuredili, dobila je novo zastavo, na kateri so bili izvezeni avstrijski grbi.

Kriška garda je bila v prvi svetovni vojni mobilizirana kot pomoč orožništvu. Takoj po vojni so Italijani gardo razpustili. Ljudje so hoteli ohraniti vsaj prapor, zato so ga skrili. Na žalost pa se je kljub temu izgubil.

Strankarstvo

V avstrijski državi sta bili v Križu klerikalna in liberalna stranka: Sloga in Napredek. Leta 1924 pa se je na državnih volitvah pojavilo kar osem strank (Slovenska stranka, zmerni in skrajni socialisti, komunisti, fašisti, republikanci, liberalci in ljudovci). Na volitvah je zmagala Slovenska stranka. V letih 1927–1943 je vladala fašistična stranka.

Kaj se dogaja danes

Od leta 1988 dalje prirejajo poleti v organizaciji Pilonove galerije likovne kolonije. Udeležili so se jih znani umetniki: Zmago Jeraj, Apollonio Zvest, Azad Karim, S. Plotajs Sicoa, Paolo del Giudico, Romano Abate, Frelj, Kirbiš, Louko, Hafner, Brandt, Schtuckler, Benetick, fotograf Lenart iz Gradca itd.

Pri tem ima pomembno vlogo samostan, ki je vključen v okolje in odprt v slovenski prostor. Del samostana so namenili za duhovne vaje, na katerih se ljudje srečujejo v skupinah. Na teh srečanjih se naj bi poglobljali vase, spoznavali sebe in druge. V tišini in miru samostana s 350-letno zgodovino se srečujejo ljudje, ki iščejo ravno to.

Ljudje se srečujejo tudi na pevskih vajah, saj deluje več zborov: moški pevski zbor, ki združuje moške iz Križa in Dobravelj, cerkveni mešani in samostanski ženski pevski zbor.

Skupina ljudi se redno vsak mesec srečuje pri Karitasu, delovati je začel tudi Frančiškov svetni red, katerega cilji so: spoznavati duhovnost sv. Frančiška, gojiti skromnost, živeti po evangeliju, varovati in skrbeti za čisto okolje.

Srečuje se tudi skupina starejših ljudi: Supervizija starejših.

V župniji imajo v zvezi z izobraževanjem odraslih še veliko načrtov (večeri družabnih srečanj za družine, srečanja za mlade zakonce itd.).

Kaj si ljudje v Križu želijo spremeniti, izboljšati?

Prijazni vaščani, ki jim ni bilo žal časa za klepet s študenti, si želijo, da bi bilo med ljudmi več strpnosti in razumevanja, da bi bili med seboj bolj povezani. Poleg odnosov med ljudmi so omenjali tudi odnos do okolja. Po njihovem mnenju bi morali kaj narediti za boljšo urejenost vasi.

Budanje

Budanjci so bili znani prodajalci vipavskega sadja, po vsem Kranjskem vse do Koroške. Že leta 1689 je Valvasor poročal v Slavi vojvodine Kranjske, v poglavju o prehrani Ljubljčanov, da prihaja sveže sadje z Vipavskega. Da je bilo pred prvo svetovno vojno na ljubljanskem trgu dovolj svežega sadja, so skrbeli tudi budanjski škatarji.

Sadje so kupovali po okoliških vaseh, ga naložili v ovalne škatle, ki so jim jih izdelali Ribničani. Sadje so z vozovi vozili v Postojno, Idrijo, Ljubljano.

Po prvi svetovni vojni je propadlo trgovanje z Ljubljano, zato so začeli sadje dobesedno nositi v Trst, Postojno, Idrijo. Iz Jugoslavije so naskrivaj prinašali tobak. Za življenje so poskušali zaslužiti na vse mogoče načine, tudi s prekupčevanjem (prekupčevanje živine iz Jugoslavije v Italijo).

Budancem včasih pravijo tudi metličarji. Poleg koruze posejejo na robu njive še koruzi podobno rastlino – sirk. Ločujejo med daljšim sirkom – metlarjem, iz katerega izdelujejo metle (so izdelovali), in krajšim sirkom – metličarjem, iz katerega izdelujejo metlice.

Zemlja je tu skopa, zaradi težkih življenjskih razmer so mnogi odhajali v tujino, tisti pa, ki so ostali doma, so si različno pomagali. Eden od načinov je bilo tudi izdelovanje metlic in krtač sirkov.

Včasih so metlice množično izdelovali in jih prodajali daleč naokoli. Danes izdelujejo metlice le še starejši vaščani za domače potrebe, z njimi čistijo vinsko posodo, bakrene kotličke, v katerih kuhajo polento, pripravne so tudi za ometanje dimnikov itd.

Ljudje pripovedujejo, da so Budanje dobile svoje ime po ogr-

skem grofu, ki se je imenoval Buda in je pred davnimi časi živel v vasi. Nekateri pa menijo, da mogoče izvira ime iz jutranjega pojava, ko vzhajajoče sonce izza Nanosa najprej obsije Budanje in jih tako prve prebudi.

Približno 800 ljudi živi v gručastih zaselkih, ki se raztezajo od ravninskega dela do vznožja Kovka, tako da je med prvo in zadnjo hišo uro hoda. Gručasta stisnjenost zaselkov daje občutek toplote in varnosti. Središče kraja je Britih s cerkvijo sv. Nikolaja, okrog pa so posejane še vasi Curkovska, Kodeljska, Kranjčevska, Krašnovska, Pirčevska, Severska, Žgavska vas, imena so prevzele po priimkih prvih prebivalcev: Curk, Kodelja, Kranjc, Krašna, Pirc, Sever, Žgavec. Na ravnini sta z novejšo pozidavo združena zaselka Šumljak in Log z Marijino božjepotno cerkvijo.

Leta 1862 je bil tu 8. septembra malošmarenski shod, o katerem Gabršček takole poroča:

»Vipavci so priredili veselico na čast Ljubljčanom, ki so vrnili pozdrav Vipavcev v ljubljanski čitalnici. Iz Ljubljane so prišli župan Ambrož, dr. Bleiweis, trg. Franc Souvan z gospemi. Dopoldne je bilo vse črno ljudstva pri Mariji Devici v Logu, kjer so gostje iz vse Goriške in Vipavske doline in s Krasa posebno oduševljeno pozdravljali dr. Bleiweisa. Popoldne je bila velika veselica v Lanthierjevem gradiču Zemunu. Po veselici je bil na čast gostom velik banket. Župan slapenski je napil gostom, goriški Tonkli Bleiweisu, župan Ambrož grofu Lanthieriju mlajšemu... profesor Erjavec pa slovenskim materam, ki naj v dovzetna srca mladine vsejejo ljubezen do domovine.

8. 9. 1862 se je zbralo na tisoče Slovencev od blizu in daleč in se navduševalo za slovensko stvar.« (Gabršček, 1932)

Društva

V letih 1904–1914 je delovalo Katoliško izobraževalno društvo, ob stari cerkvi so imeli društveno dvorano, prirejali pa so razne igre.

Kulturna dejavnost je bila vedno živahna, tudi pod italijansko oblastjo ni zamrla, le nekoliko drugače so se organizirali. Igre so prirejali v sklopu cerkvenih dejavnosti, njihova mentorica pa je bila župnikova sestra (farovška gospodična, kot so jo imenovali).

Majda Krajnc je povedala, da se je kulturno društvo imenovalo Zmaga že pred vojno. Med vojno so dejavnosti obmirovale, takoj po vojni pa so ponovno začeli igrati. Prva igra je imela le ženske vloge, saj moških ni bilo. Na leto so pripravili dve igri, včasih pa tri, na primer igre Domen, Veriga, Deseti brat, Razvalina življenja. Po letu 1970 je kulturno življenje za nekaj let utihnilo, 1990 pa so ponovno igrali Županovo Micko.

Ljudje so hodili na vaje, čeprav so imeli številne družine, a so si vzeli čas.

V zadružnem domu so imeli do 1955 v sklopu kulturnega društva Zmaga knjižnico, potem pa so se knjige porazgubile po hišah.

Kaj se danes dogaja v Budanjah

Budanjci so družabni ljudje, če imajo priložnost, zato si jo tudi najdejo. Vsako leto v avgustu že od leta 1987 organizirajo (organizator je moški pevski zbor Zarja) pohod na Kovk, da se v naravi nekoliko poveselijo, zapojejo in se na račun tega srečanja kasneje doma na vasi, na cesti prisrčneje pozdravijo.

Pohod na Kovk je bil star običaj že v začetku tega stoletja, kot pripovedujejo ljudje. Včasih so fantje peli na Kovku ob sončnem vzhodu in veter je nosil pesem v dolino.

Za zborovsko petje je v Budanjah veliko zanimanje, saj poleg moškega pevskega zbora Zarja, ki obstaja od leta 1978, deluje tudi mešani pevski zbor, ki je hkrati tudi cerkveni zbor. Ta organizira 15. avgusta nočno romanje na Sv. goro čez Čaven.

Dekliški pevski zbor Grlica se je v osemdesetih letih razvil iz otroškega zbora. Dekleta so odrasla, želja po petju pa je ostala. Zbor Grlica je oktobra organiziral krajevne praznike, in sicer vedno z določeno temo, na primer ličkanje koruze, pritrkovanje; to je v Budanjah znano, saj imajo pet zvonov. Poleg pevskih zborov je nekaj časa vadila tudi ritmična in dramska skupina. Prav tako kot Grlice je na Primorskem dobro poznana tudi Gledališka skupina Budanje. Na pobudo starejših igralcev so leta 1990 začeli ponovno igrati, najprej so pripravili Županovo Micko, nato pa vsako leto po eno predstavo: Stari grehi, Bele vrtnice, Veriga, Pričarani ženin, Vdova Rošlinka. Pri vsej zagnanosti se jim pridružuje vedno več mladih. Kljub težavam z usklajevanjem urnikov in neprimernimi prostori so njihove vaje vedno tudi družabna srečanja. Urška Kranjc, ki skupino vodi, nam je povedala, da izkušnje izmenjujejo s podobno skupino iz Starega trga pri Ložu, s katero so pobrateni.

Budanjci so aktivni tudi v športu, saj prirejajo šahovska tekmovanja, imajo strelsko sekcijo, leta 1975 pa so ustanovili balinarski klub Bor, ki je uredil balinišče. Nastopali so tudi na republiških tekmovanjih.

Kulturna in športna dejavnost v kraju poteka v združenem domu, ki so ga po vojni zgradili udarniki.

V Budanjah ni graščin in tudi ne razvalin, le ljudsko izročilo pripoveduje o velikem meniškem samostanu pod cerkvijo sv. Ahaca. Današnji kulturni utrip kraja pa je zelo živahen.

Današnji pomen društev

Pomen društev se kaže na več ravneh:

- gospodarski (razvoj turizma na podeželju, dopolnitve pri ponudbi kraja: na primer – spominki bi bile lahko škatle s sadjem, ki so značilne za Budanjce; če iz zasebnih pobud vznikne kmečki turizem, ga lahko z raznimi društvenimi dejavnostmi dopolnijo, npr. s konjerejo itd.);

- kulturni (amaterske skupine gojijo igrilstvo, zborovsko petje, ples; lahko bi imeli tudi društvo pesnikov, saj se je na radijski oddaji Vsaka vas ima svoj glas predstavilo kar pet budanjskih pesnikov);

- socialni (Kar je bilo v preteklosti samo po sebi razumljivo, namreč to, da so se ljudje na vasi srečevali pri opravilih, ki so zahtevala več parov rok, kot so ličkanje, košnja, spravilo sena, trgatve itd., danes postaja potreba, ki jo ljudje jasno izražajo. Če so se včasih družili pri delu, je danes treba omogočiti, poskrbeti za dejavnosti, ki bodo ljudi povezovale.);

- izobraževalni (Društva imajo lahko pomembno vlogo pri prenašanju informacij, na primer o onesnaženosti narave, o pomenu ekološkega odnosa do narave, o zdravem življenju, pomenu rekreacije itd. Ker se ljudje med seboj poznajo, temeljijo informacije tudi na osebnem odnosu, zato so veliko bolj sprejemljive, jim bolj zaupamo.).

Zanemariti ne smemo tudi politične ravni, to pa pomeni, da lahko društva pomembno sodelujejo pri lokalni samoupravi.

Sklepne misli

Raziskava o druženju in učenju, o potrebah ljudi, s poudarkom na izobraževalnih potrebah, je pokazala, da ljudje na podeželju potrebujejo znanje. Njihove potrebe so morda še bolj izrazite kot

v središčih, ker na podeželju ni možnosti za že uveljavljene oblike izobraževanja odraslih.

Pri oblikovanju sodobnih izobraževalnih programov lahko uporabimo izkušnje iz preteklosti, ko je potekalo živahno izobraževanje v lokalnih društvih.

Ljudje potrebujejo izobraževanje, ki omogoča razvoj posameznika in skupnosti. V prizadevanju za njun sočasni razvoj morajo programi izhajati iz potreb posameznika in skupnosti.

V preteklosti so imela društva v svojih programih jasno zapisane izobraževalne cilje, današnja društva pa si prizadevajo le za izobraževanje mlajših članov – podmladka. V preteklosti so društva pravzaprav nastajala iz potrebe po krepitvi narodne zavesti, potrebe po ohranjanju slovenstva na Primorskem. Sodobna društva pa si prizadevajo predvsem za posameznikov razvoj, skupaj z drugimi posamezniki. Gre za iskanje stičišč med ljudmi, med ljudmi in naravo, za preseganje kulture narcizma, ki pomeni pretirano posvečanje samemu sebi.

Vsak posameznik nekaj zna in to lahko drugega nauči. Ljudje si medsebojno dopolnjujejo znanje in intenzivirajo sposobnosti, ki jih imajo.

Ljudje v skupnosti imajo izkušnje, sedanjost in prihodnost, čeprav nista povsem jasni. Pri izobraževanju je treba upoštevati vse tri vidike: preteklost, sedanjost in prihodnost, ter usposabljanje ljudi, da bodo zaupali vase, da bo skupnost, v našem primeru vas, ponosna nase in da bo na prihodnost gledala z zaupanjem.

Nives Ličen

asistentka stažistka na Filozofski fakulteti, Katedra za andragogiko

Literatura

- Henderson, P. & Thomas, N. D. (1994): *Skills in Neighbourhood Work*. London: Routledge.
- Gabršček, A. (1932): *Goriški Slovenci od 1830 do 1900*. Ljubljana: samozaložba.
- Gabršček, A. (1934): *Goriški Slovenci od 1901 do 1924*. Ljubljana: samozaložba.
- Krajevni leksikon Slovenije (1995), Ljubljana: DZS.
- Kralj, F. (1993): *Kapucinski samostan in cerkev v Vipavskem Križu*. Ljubljana: Kapucinski provincialat.
- Koloini, B. (1992): *Križ je bu enkrat mejstu, Vipavski Križ: samozaložba*.
- Marušič, B. (1994): *Vipavska dolina skozi čas. V: Vipavski izbor. Vipava: Agroind.*
- Medvešček, P. (1904): *Opis Sv. Križa*. Gorica.
- Možina, B. (1993): *Kaj pa je tebe treba bilo ... O nezakonskem rojstvu pridigarja Ivana Svetokriškega*. Jadranski koledar, Trst 1993.
- Poster, C. & Kruger, A. (eds.) (1990): *Community Education in the Western World*. London: Routledge.
- Postojnsko okrajno glavarstvo. Zemljepisni in zgodovinski opis. Spisali in izdali učitelji v okraju, Postojna 1890.
- Štekar, S. (1982) *Kriški garda*. Primorske novice, Nova Gorica 2. 4. 1982.
- Twelvetree, A. (1993): *Community Work*. London: McMillan.
- Vipavski izbor (1994), ur. B. Koloini in A. Malnič, Agroind Vipava 1884, Vipava.
- Zgodovina Slovencev (1979) Ljubljana: Cankarjeva založba.

Viri

- Hemeroteka v Goriškem muzeju.
- Župnijski arhivi v Križu, Lokavcu in na Slapu ter v Budanjah.
- Pokrajinski arhiv Nova Gorica, podatki dobljeni s pomočjo g. Jurija Rose.
- Goriški muzej Nova Gorica, podatke smo dobili s pomočjo g. Sedmaka.
- Pogovori s krajanji.
- Radijska oddaja Vsaka vas ima svoj glas (Budanje).